

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Doktori Iskola

A párbeszéd jelentősége az Egyház életében
Tanulmány

Készítette: Kallós Péter Pál

Konzulens: Prof. Dr. Kránitz Mihály

Budapest, 2022

A párbeszéd jelentősége az Egyház életében

A „párbeszéd” mint fogalom kiemelt szerepet tölt be a hétköznapi életben, kommunikációban, és mondhatjuk: megkerülhetetlen eszköz a konfliktusok kezelésére. Mind az élet egyszerű dolgaiban, mind a nagypolitikai vitákban a kölcsönös eszmecsere az, ami által lehetséges a másik fél álláspontját megismerni, a sajátot kifejtteni, és megoldást találni. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk meg, hogy a párbeszéd milyen jelentőséggel bír az Egyház életében.

A II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) újítása, amikor meglehetősen gyakran, 122 alkalommal használja dokumentumaiban a „párbeszéd” kifejezést, ami lényeges hangsúlyeltolódás a korábbi, tekintélyelvű magyarázatokhoz képest.¹ (Természetesen ez nem jelenti a korábbi tanítások súlyának csökkenését, hanem a megközelítés lett olyan, ami jobban megfelel a korszellemnek, és reményt hordoz eredmények elérésére.) Leginkább a más vallásokkal kapcsolatos magatartás tanúsításánál beszél erről: okosan és szeretettel kell párbeszédet folytatni más vallásúakkal, együttműködve abban, amiben lehet.² A párbeszéd lényege: meghallgatni a másik felet, és ez által a kapcsolat által megismerni őt, közelebb kerülni hozzá. Ennek következtében pedig nagyobb eséllyel lehet neki az üdvösség jó hírét felkínálni; hiszen minden ember hivatalos Krisztus Egyházába. Mivel pedig az egyes vezetők a rájuk bízott közösség vagy csoport nevében, az ő érdekeiket szem előtt tartva tárgyalnak, így a párbeszéd kezdeményezése és lefolytatása nem csak egyéni emberekre, hanem közösségekre, társaságokra, népcsoportokra is vonatkozik, hiszen mindenki tagja többféle közösségnek. Ez a tény, vagyis a párbeszéd szándéka önmagában is érzékelteti a másik fél fontosságát, értékességét, és ez már jó kiindulópont. Ferenc pápa hozzáállása: *„Ha tanácsot kérnek tőlem a különböző társadalmi csoportok vezetői, mindenkinek ugyanazt mondom: párbeszéd, párbeszéd, párbeszéd...”*³

Visszaülünk Krisztus szavaira, aki az utolsó vacsorán fogalmazta meg, hogy Ő és a tanítványok a világban élnek, de nem a világból valók.⁴ Vagyis a világhoz szól küldetésük, ezért nem függetleníthetik magukat teljesen tőle, mert lehetetlenné tenné küldetésüket. Isten Fia emberré lett, itt élt a földön, így már a létével, földi pályafutásával is egy dialógust

¹ Lásd KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 298.

² Vö. NA 2.

³ AMBROGETTI, F., RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 167.

⁴ Vö. Jn 17,15.

kezdeményezett az emberiséggel, és ebben von bele bennünket.⁵ Ezen belül is folytatott kifejezett párbeszédet, és így próbált eredményeket elérni: evett együtt vámosokkal,⁶ de vezető farizeus meghívását is elfogadta,⁷ és az asztalközösség által próbált közeledni – párbeszédrel – mindkét csoporthoz, hogy őket megtérésre hívja fel. Így a Megváltó magatartása minta mindenki számára.

A vallásközi párbeszéd jelentősége

A világban való lét szükségszerűen megkíván egy bizonyos kapcsolat állandó fenntartását: „...az igaz kommunikációnak ára van, de ezt az árat épp emberségünk kivívása, megőrzése végett mindnyájunknak meg kell fizetnünk.”⁸ Következik ez az ember, mint társas lény sajátos szerepéből; a közösségi élet állandó kommunikációt kíván még hétköznapi, általános dolgokban is. Az akarat szabadsága képesíti arra az embert, hogy a szeretet alapján más személyekkel párbeszédet kezdeményezzen.⁹ A mélyebb tartalmú, vallási témákban még jobban érezhetjük ennek a fontosságát. Mint ahogy az egyházi célokkal kapcsolatban az „ökumené útja” sokszor szerepel, ezzel kapcsolatban a gyakorlati megvalósítás egyik és nélkülözhetetlen eszköze a párbeszéd. Ugyanis helyes és jó kiindulás a másik megismerésére, valamint ez által a katolikus tanítás megfelelő kifejtésére. A történelem folyamán sokszor éppen a félreértések okozták a heves teológiai vitákat, és a szakadásokat. (Tipikus példa: a szentháromságtani vitákban a „személy”, „lényeg” és „természet” szavak görög megfelelőinek jelentéstartalma jó ideig nem volt kellően letisztázva, ezért lehet, hogy valaki jóra gondolt pl. Krisztus istenségével vagy emberségével kapcsolatban, de mégis rosszat mondott ki.¹⁰) A másik felek gondolatvilágainak megismerése elmélyít, valamint tisztázhat vitás pontokat, és ha közelednek az álláspontok, akkor talán egyszer megvalósulhat az egység. Természetesen ez nem csak a vallások közötti párbeszédben, hanem minden vitás egyszerű hétköznapi vagy magasabbszintű diplomáciai helyzetekre áll. Viszont ezt apránként, tapintatosan, lépésről lépésre lehet megtenni. A jó párbeszédet igazságban és szeretetben nyitott magatartás jellemez, és az emberi életről folytatott beszélgetés elősegíthet komolyabb eredményeket is.¹¹

⁵ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 5.

⁶ Vö. Mt 9, 10-13.

⁷ Vö. Lk 7, 36.

⁸ KUMINETZ, G., *Megfontolások a szólás szabadsága alapvető jogáról*, in *Teológia* (2016/1-2), 49.

⁹ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 34.

¹⁰ Lásd SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996, 360.

¹¹ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelium gaudium (apostoli buzditás)*, 250, SZIT, Budapest 2014, 141.

Ebben a témában Ferenc pápa fontos hangsúllyal említi meg kifejezetten három területet, ahol a párbeszéd kiemelten szükséges: az államokkal, a társadalmakkal, és a nem katolikusokkal.¹² Ugyanaz a gondolat és magatartás fejeződik ki nála, mint ami elindult a Zsinat idejében. A párbeszéd képes arra, hogy magát az Egyházat is belülről erősítse, valamint gazdagítsa: „...nem is adhatná ékeőbb bizonyosságát elkötelezettségének, tiszteletének és szeretetének az emberek nagy családja iránt, melyben maga is él, mint hogy hozván az evangélium világosságát, párbeszédet kezd e kérdésekről, és az emberiség rendelkezésére bocsátja azokat az üdvös erőket, melyeket maga az Egyház a Szentlélek vezetése alatt alapítójától kap.”¹³ Továbbá: „E dialógus vágya, melyet egyedül az igazság iránti szeretet s a kellő okosság vezérel, a magunk részéről senkit sem rekeszt ki: azokat sem, akik az emberi szellem csodálatos értékeit megbecsülik ugyan, de Szerzőjüket még nem ismerik el, s azokat sem, akik ellenfelei az Egyháznak, és különféle módokon üldözik.”¹⁴ Mivel az emberi nem nagy családjába mindenki beletartozik vallástól függetlenül, és emberi méltósága azonos, azért nincs senki kirekesztve a dialógusból. Ez Isten egyetemes üdvözítő akaratából egyértelműen következik, és fontos része a testvériségnek. Sőt, annál nagyobb eredmények érhetőek el, ha kiderül, milyen tévedések okozzák egyesekben a vallástalanságot, vagy éppen a közömbösséget.

A párbeszédrel kapcsolatban fontos további szempont a másik fél tényleges meghallgatása; a csupán felszínes odafigyelés, az azonnali kész „receptek” vagy az előre gyártott válaszok hátráltatják a missziót,¹⁵ mert ellehetetlenítik a másik fél valódi kitárulkozását. Márpedig az evangelizáció az egész embert „veszi célba”, minden kérdésével, problémájával együtt, ezért akkor lehet a legmegfelelőbb választ, tanítást nyújtani, ha a másik felet a lehető legjobban, igazán mélyen megismerjük. Amennyiben kiderül, kinek milyen gondjai, kérdései, vágyai vannak, és azokon lehet segíteni, az a másik igazi megbecsülése, a teljes ember „gyógyítása”. Tehát az igazi párbeszéd nem csak formális udvariaskodás, nem látszat, hanem a másik megértések, és sebei begyógyításának őszinte szándéka vezeti. Mint ahogy az orvostudományban, úgy a lelki dolgokban még inkább akkor lehet lelki gyógyulást elérni, ha a másik őszintén kitárulkozik, mert akkor derülnek ki a problémák, és csak akkor lehet a gyökeres megújulást elősegíteni. „A dialógus nem önmagunk ráerőltetése a másokra, ..., hanem önmagunk megosztása a másik féllal, egyúttal részesedés belőle. A párbeszéd út annak a

¹² Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii Gaudium*, 238, SZIT, Budapest 2014, 135.

¹³ GS 3.

¹⁴ GS 92.

¹⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 65, SZIT, Budapest 2019, 29.

*közösségnek a megszületése felé, amelyben a résztvevők lemondanak feltétlen önállóságukról, és saját szabadságuk és identitásuk egy részét szabad döntéssel a másik fél, a többiek, a közösség rendelkezésére bocsátják.*¹⁶

A párbeszéd egyik haszna: az Egyház lelki gazdagodása

A párbeszéd nem csak azért szükséges, mert általa kívülállók közelebb kerülhetnek az üdvösség javaihoz, hanem maga az Egyház is gazdagodhat általa: ha alázatosan meghallgat másokat, abból képes felismerni olyan világosságot, mely őt magát is segítheti az evangélium mélyebb felfedezésében.¹⁷ Ez megint egy új, érdekes megfogalmazás. De maga a tény következik abból, hogy Isten csak jót teremtett, és nem csak a kézzel fogható, hanem szellemi javak területén is lehet olyan gazdagságok, értékek, amik még nem lettek kellően felfedezve. Így más vallású emberek őszinte (de esetlegesen téves) meggyőződésében, vallásgyakorlásában is lehet újdonságot találni, amiben van jó. *„Az ajándékok cseréje által a Lélek egyre inkább el tud vezetni minket az igazsághoz és a jóhoz.*¹⁸

Már a kezdetben is jellemző volt, hogy az apostolok és első keresztények igyekeztek meríteni a korabeli fogalom-készletből, különösen a görög filozófiai áramlatokból, és ezeknek a segítségét felhasználva próbálták vonzóvá tenni a kereszténységet.¹⁹ Ennek lett nagy eredménye, hogy bölcséleti úton is sikerült a középkorra a hitigazságokat logikusan, az ész számára jól megragadható módon megfogalmazni, és ez új színben tüntette fel a keresztény tanokat. Így Egyház is lelkileg gazdagabb lett, hiszen saját magát képes volt még érhetőbben kifejezni. Pl. amikor az arisztotelészi matéria-forma kategóriákkal fogalmazta meg, hogy mi szükséges a szentségek érvényességéhez, ez a biztos útmutatás egyértelművé tette a kegyelem ezen lelki csatornáit, és mind a mai napig használatos.²⁰ Ez szintén komoly lelki haszonnal járt: *„...az Egyház, történetének kezdetétől fogva megtanulta a különböző népek fogalmai és nyelve segítségével kifejezni Krisztus üzenetét, melyet a filozófusok bölcsességével is igyekezett megvilágítani; tudniillik azért, hogy az evangéliumot, amennyire lehetett mind az egyszerű*

¹⁶ TOMKA, F., - TOMKA, M., *Gaudium et Spes. Lelkipásztori Konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról (1965)*, in KRÁNITZ, M. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, SZIT, Budapest 2002, 461.

¹⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 41, SZIT, Budapest 2019, 21.

¹⁸ FERENC PÁPA, *Evangélium gaudium (apostoli buzdítás)*, 246, SZIT, Budapest 2014, 139.

¹⁹ Vö. FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 43.

²⁰ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 461.

emberek felfogóképességéhez, mind a bölcsék igényeihez alkalmazza. Továbbra is minden evangelizáció törvényének a kinyilatkoztatott ige megfelelően alkalmazott hirdetésének kell maradnia.²¹ Ez kölcsönös visszahatást eredményez: az Egyház a párbeszédben saját eszközeiben gazdagodik a világtól, emberi közösségektől, és ez által még hitelesebbé tud válni kifelé.

A Zsinat úgyszintén utalt erre a tényre: „Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a mi épülésünkre is szolgálhat mindaz, amit a Szentlélek kegyelme különvált testvéreinkben megvalósít. Ami igazán keresztény érték, az sohasem ellenkezik a hit igazi javaival, sőt mindig hozzásegíthet Krisztus és az Egyház misztériumának tökéletesebb megragadásához.”²² Mivel a párbeszéd közeledés, önfeltárulkozás, így a másik fél megismert értékrendje, gyakorlatai, gondolatai úgyszintén lehetőségek az elmélyülésre, a hit jobb megélésére. Minél több a dialógus, annál több ennek a lehetősége is.

Ezen kívül a különféle vallásoknak szerfölkött nagy szerepe van a béke létrehozásában; de ezt megint csak párbeszédrel lehet elérni, nem erőszakkal, mert az csak újabb háborút generálhat. Azért, mert a belső, gyökeres változást csak a helyes lelki meggyőződés tud létrehozni, kívülről ezt nem lehet előírni, hiába tenné meg bármely hatóság; így a párbeszéd, a közeledés, a közös együttműködés a képes az egész személyiséget jobba tenni, ezért különösen is felelősség hárul erre a ténykedésre.²³ Azonban a vallási vezetők viselkedése ezen a téren sem lehet olyan, mint az ügynököké, akiket csak a saját hasznuk érdekel, és ezért rossz kompromisszumokat kötnek; valódi közvetítővé kell válni, mert az igazi nagy nyereség a béke.²⁴ Ha megvalósul, számtalan új jót tud magával hozni. És a közös sikerek, de a próbálkozások is a kívülállók – főleg a vallástalanok előtt – hitelesebbé tehetik az egyházakról alkotott képet. Éppen ezért a párbeszéd elvének segítségével gazdagodhat az Egyház, ha bizonyos véleményeket megismer, és arra válaszol. Ez a gondolatvilág vezeti a pápát, amikor gyakran hangoztatja a párbeszéd fontosságát.

²¹ GS 44.

²² UR 4.

²³ Vö. STEFANOVSKY, A., *Az Apostoli Szentszék és az Egyházak világtanácsának együttműködése a válságkezelés és béketeremtés terén*, in *Theológiai Szemle* LXIV, Magyarországi EÖT, 2021/3. 151-157.

²⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 284, SZIT, Budapest 2021, 143.

A párbeszéd nem alkudozás

Természetesen minden jó törekvést félre lehet érteni, vagy magyarázni. Nincs ez másként fejezetünk témájával kapcsolatban sem, így azt is meg kell vizsgálni: mit nem jelent a párbeszéd. Úgy tűnik, mintha a párbeszéd a térítés és misszió ellenfogalmává lett volna,²⁵ ezért ezt a félreértést szükséges kijavítani.

Hétköznapi értelemben a párbeszéd eszmecsere, gondolatok megosztása, többnyire egyenlő rangú felek között. Annál is inkább, hogy a szó eleji „pár”- előtag ezt sugallja: általános értelemben két egyforma, egyenrangú valaki vagy csoport. Habár az emberi méltóság ugyanaz mindenkiben, és éppen a párbeszéd értékeli a feltételezett őszinte jószándékot, mégsem jelenthet valamiféle könnyelmű engedékenységet. Minden félreértés elkerülése végett a teológia hangsúlyozza, hogy a párbeszéd folytatása nem alkudozás, nem jelenti az önazonosság feladását, és a hit tisztasága valamint egésze a legkevésbé sem csorbulhat.²⁶ Amikor a Zsinat megfogalmazza a helyes párbeszédet, ezeket az alapelveket olvassuk a gyakorlati megvalósításhoz: *„A katolikus hit megfogalmazása semmiképpen sem lehet akadály a testvérekkel folyó párbeszédnek. A tanítást teljes egészében és világosan kell előadni. Semmi sem annyira idegen az ökumenizmustól, mint a hamis irenizmus (a mindenáron való békülékenység); mely csorbítja a katolikus tanítás tisztaságát és elhomályosítja eredeti és biztos értelmét. Ugyanakkor a katolikus hitet mélyebben és pontosabban kell kifejteni, oly módon és olyan megfogalmazásban, hogy különvált testvéreink is jól megérthessék.”*²⁷ – vagyis a kifejezés alatt egyáltalán nem szabad hitbeli engedékenységet vagy változtatást érteni; az evangelizáció módszerét akarja az Egyház hatékonyá tenni. Már eleve, magának az ökumenének fentebb használt definíciójából ered az igény: igazi, teljes egység csak akkor lehet, ha a hit, a szentségek és a kormányzat mind megvalósul. Az elmúlt évszázadok ellenséges magatartása nem hozott közeledést, hanem inkább mélyítette a lelki szakadékokat.²⁸ A közeledés hozhat gyümölcsöket, egymás értékeinek kölcsönös megismerése, átadása által.²⁹

²⁵ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 101.

²⁶ Lásd SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 18-21.

²⁷ UR 11.

²⁸ Vö. KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019, 23.

²⁹ Vö. art. *ökumenizmus*, in KRÁNITZ, M., - SZOPKÓ, M., (szerk.) *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 132.

Az ökumenében és a vallásközi párbeszédben a kiindulási alap: ki milyen igazságot fogad el? Az Egyház is beszél az igazságok hierachiájáról,³⁰ ami azonban nem jelenti bizonyos dogmák háttérbe szoríthatóságát.³¹ A helyes párbeszédben inkább annak kell megvalósulni, amikor azokat az igazságokat emeli ki az Egyház, amelyek elfogadottak a másik félnél, és azok segítségével próbál közeledni.³² Ez nagyon hasonlít a Kinyilatkoztatás fokozatosságához: semmit nem von le az eredeti tervből és szándékából, de olyan mértékben próbálja megvalósítani, amennyire a konkrét helyzetben lehetséges. Vagyis találóan összefoglalva: kell különbséget tenni a hitigazság és annak kifejezési módja között.³³

Ferenc pápa ezt teszi hozzá másutt, szintén alapelveként: „Mivel tehát egy a hit, teljesen tisztán és a maga teljességében kell megvallanunk. Éppen ezért, mert a hit minden ágazata egységet alkot, egynek a tagadása – még ha az jelentéktelennek látszana is – az egész tagadásával egyenértékű.”³⁴ A párbeszéd nem olyan, mint a kereskedelmi alkudozás, ahol a felek addig-addig engednek az álláspontjukból vagy igényeikből, ameddig még megéri nekik; a hittételek tények, amik változatlanok. A Zsinat utáni tanítóhivatali megnyilatkozások, mint pl. a *Communiunis Notio*, a *Dominus Iesus*, vagy az *Ut unum sint* dokumentumok is azt a célt szolgálják, hogy a szélsőséges és túlzó véleményeket korrigálják. Az Egyház szerepe semmit nem változott attól, hogy a Zsinat új stílusban fejtette ki a hit igazságait, és tette ezt olyan köntösben, ami vonzó mások számára (éppen ez segíti az evangelizációt). „A Katolikus Egyház tehát sohasem viseltetett megvetéssel vagy lenézéssel más vallásokkal szemben, hanem mindig értelmes párbeszédbe kívánt azokkal bocsátkozni, s meggyőzően érvelni amellett, hogy Krisztus az egyetlen teljes értékű közvetítő.”³⁵ – foglалható össze a teológiai eszmecsere jelentősége.

Összefoglalás: Ebben a tanulmányban a párbeszédet, mint eszközt, és mint módszert vizsgáltuk meg. Konkluzióként megállapíthatjuk: Az elmúlt évtizedekben az Egyház maga is párbeszédet folytat, másfelől nagyon ajánlja mindenkinek a konfliktusok kezelésére és az ökumenében, valamint a vallásközi kapcsolatokban. A helyes párbeszéd őszinte és nyitott eszmecsere, ahol mind a két fél tárgyilagosan kifejti a saját elképzeléseit. Ez által tisztázódhatnak félreértések, közelebb kerülhetnek álláspontok, és mindkét fél gazdagodhat a másikban felfedezett jó okán. Viszont a párbeszédben az isteni és erkölcsi igazságokhoz

³⁰ Vö. UR 11.

³¹ Lásd ROSTA, F., *A hitigazságok rangsorolása*, in *Teológia* 5 (1971/2), 90-98.

³² Lásd RAHNER, K., *Hierarchia der Wahrheiten*, in *Diakonia* 13 (1982/6), 380.

³³ Vö. DOLHAI, L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Jel Kiadó, Budapest 2012, 178.

³⁴ FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 48, SZIT, Budapest 2013, 26.

³⁵ KUMINETZ, G., *A vallásszabadság joga és kötelessége a Katolikus Egyház felfogásában és jogrendjében*, in *Teológia* (2006/1-2), 5.

feltétlenül ragaszkodni szükséges, mert azoknak nem vagyunk az urai, viszont a tapintatos és apránkénti kifejtése ismét segítheti ezek elfogadását.

Felhasznált irodalom

Biblia, SZIT, Budapest 2016.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, SZIT, Budapest 2007.

AMBROGETTI, F., RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013.

DOLHAI, L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Jel Kiadó, Budapest 2012

ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978.

FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 65, SZIT, Budapest 2019.

FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium (apostoli buzdítás)*, SZIT, Budapest 2014.

FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 284, SZIT, Budapest 2021.

FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 48, SZIT, Budapest 2013.

FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016.

GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990.

KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019.

KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019.

KRÁNITZ, M., - SZOPKÓ, M., (szerk.) *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016.

KUMINETZ, G., *Megfontolások a szólás szabadsága alapvető jogáról*, in *Teológia* (2016/1-2)

KUMINETZ, G., *A vallásszabadság joga és kötelessége a Katolikus Egyház felfogásában és jogrendjében*, in *Teológia* (2006/1-2)

RAHNER, K., *Hierarchia der Wahrheiten*, in *Diakonia* 13 (1982/6)

RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019.

ROSTA, F., *A hitigazságok rangsorolása*, in *Teológia* 5 (1971/2)

SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012.

SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996.

STEFANOVSKY, A., *Az Apostoli Szentszék és az Egyházak világtanácsának együttműködése a válságkezelés és béketeremtés terén*, in *Theológiai Szemle LXIV*, Magyarországi EÖT, 2021/3.

TOMKA, F., - TOMKA, M., *Gaudium et Spes. Lelkipásztori Konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról (1965)*, in KRÁNITZ, M. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, SZIT, Budapest 2002.